

nek és nemek megfogalmazásukban nem esnek egybe a miénkkel, és értelmezésükben is van nézeteltérés? Minden irodalmi mű utóélete a különböző korok saját maguk számára készített „értelmezésének” története is. Hiszem, így olvasva az *Emberi színjáték* nemcsak egy nagy író dokumentálására előhalasztott korai mű, hanem számunkra is tanulságos, élő olvasmánnyá válhat: a mi lehetőségeink igénye is benne él, és épp arra készítet, hogy az emberi egyéniség maximális kiteljesítése javára használjuk fel e kiküzdött lehetőségeket. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1967.*)

KABDEBŐ LÓRÁNT

NÉMETH LÁSZLÓ: PUSKIN

Németh László az *Irodalomtörténeti Kiskönyvtár* sorozatban jelentette meg Puskin-esszéjét. A kötet terjedelmével és felépítésével jól beillik a sorozatba. Az egykori kritikusként, tanulmányírónak nem kellett erőszakot tennie írói ösztönein ahhoz, hogy megőrizze a tárgyilagos értekező hangot, és valamely tőle idegen irodalomtörténeti magatartást vegyen fel. A fejezetcímek is sugallják: az életmű rendszeres áttekintését kapja az olvasó. Fontosabb momentumokban elvonul majd előtte az orosz költő romantikusan hányatott élete, műnemekre osztva és azon belől szigorú időrendben tekintheti át Puskin líráját, elbeszélő költészetét, drámáit, prózai alkotásait, tanulmányírói tevékenységét. Gazdag tényanyag hitelesíti következtetéseit. Többek között például megtudjuk, hogy D'Anthes, a költő halálának közvetlen okozója Heeckeren holland követ fogadott fia, aki a párbajt elkerülendő, nőül veszi Natalja Goncsarova húgát, Katherinát, és így már mint sógorát öli meg Puskin. A líráról szóló fejezetben nagy bőséggel sorjáznak a verscímek, egy-egy hozzájuk fűzött megjegyzés világítja meg keletkezésüket, teszi emlékeztetővé őket. Szinte a teljességre törekvő érzetét kelti az elbeszélő költemények hiánytalan felsorolása és bizonyos prózai töredékek megemlégetése. Ugyanebbe az irányba mutat a szokásosnál kellemesen többet is nyújtva Puskin szerkesztői tevékenységének részletes tárgyalása: a szerző vezetésével szinte átlapozzuk a *Szovremennjyik* számait.

Ítéletei általában egybeesnek a szaktudomány nézőpontjával. Az irodalomtörténetesek talán csak amiatt elégedetlenkednének, hogy az *Anyegin*-t besorolja az elbeszélő költemények közé. A kis drámákról alkotott különvéleményét maga is jelzi. Egyedül a puskin próza megítélésénél érezhető bizonyos egyenetlenség. Németh László elismeri korszakos jelentőségét általában, de a konkrét tárgyalásnál az egyetlen *Kapitány lánya* kivételével inkább csak a valószínűleg romantikus téma miatti furcsállkodását juttatja kifejezésre. Zavarónak tűnhet, hogy cáfolat nélkül több ízben említi a hiedelmet, amely szerint Puskin prózához való fordulása alkotóerejének kimerülésére utal. Kár elfeledkezni arról, mennyire lelkesedett Tolsztoj e kristálytisztá prózáért.

Viszonylag keveset elemez, amit részben az ismertető jelleg és a terjedelem magyaráz. Különösen a líráról szóló részben érezhető ez. Az elemzés háttérbe szorulásának azonban a külsőlegesen kívül mélyebb okai is vannak. Németh tanulmánya nem műmagyarázatra épül, és többnyire ez nem kelt hiányérzetet. A bőséges anyag- és adathalmazás nem válik fárasztóvá, mert nem öncélú, csak nem az életmű feltárását célozza elsősorban, hanem az alkotó portréját hivatott megrajzolni. A bevezető címe: *Az irodalom-alapító*. A következő, jóval terjedelmesebb fejezet címe sem kevésbé árulkodó: *Puskin tehetsége*. Nyilvánvalóan az életmű esztétikai értékei helyett a költő irodalomtörténeti hivatását latolgatja a szerző, amikor az alaphangot megadva így ír: „...van egy (írótypus), amely az érett, őserdő-szerűen nőtt, természetes fejlődésű irodalmakból hiányzik, viszont szinte kikerülhetetlenül feltűnik, ahol egy elmaradt vagy visszaesett nép eszmél rá, satnya irodalmát szemlélve, szegyenére, s nem programpontokban, de egy-egy tehetség természetében mintegy növéstervet készít magának, hogy az érett népek sorába irodalmával benyomuljon.” Németh László szerint Puskin maximálisan teljesítette az irodalomalapító feladatát, és műfaji nyugtalansága „...alkalmassá tette, hogy

mint gyors ceruza az orosz irodalom fehér, beiratlan vásznán ide-oda száguldjon, s a jellegzetes feladatok helyét, a festendő kép körvonalait kijelölje." Erthető módon ezek után olvasva a tanulmány fejezeteit, nem Puskin lírájára vagy epikájára összpontosítjuk figyelmünket, hanem arra, hogyan térképezte fel Puskin a jövőendő számára a líra és az epika területét.

Az orosz íróról szóló tanulmány egy dráma kíséretében került ki Németh László műhelyéből. A *Csapda* is az irodalomalapítóról szól. Az *Újabb drámák*-hoz írt előszó szerint, Puskit választva témájául, a kelet-európai költősors foglalkoztatta. Az író vall arról, hogy az esszén dolgozva nem a drámához folytatott előtanulmányokat; a tanulmány mellékterméke a dráma. Mégsem egészen joggalán párhuzamot vonni a kettő között. Az esszé lapjain határozottan kirajzolódnak előtünk a drámabeli Puskinnak „ennek a hatalom s család hálójában fennakadt s elpusztult Tümenynek” körvonalai. Szinte kitapintható, hogyan képzett meg tanulmányán dolgozva az író előtt drámájának hőse, az „afrikai vérmérsékű”, korán öregedő, féltékeny férfi, a szépasszony kiadásait fedezni igyekvő szerkesztő, a választékos, arisztokratikus ízlésű ember, a „gyors reflexű, látszólag az élet villanásait követő és egyben szívós betakarító költő”. A portré elemei a művek tárgyalása során is következetesen felbukkannak, és szinte drammatizálják a természeténél fogva statikus életmű-ismertetést. Vajon nem drámai feszültséget indukál-e az életrajz kezdő mondata is: „Puskin élete a szűkülő körök és a fogyó levegő története.” A szerző nagy érdeme, hogy ez a feszültség a tanulmányban a hatalmas életmű ismertetésének szolgálatában áll. (*Gondolat Kiadó 1967.*)

FEJÉR ÁDÁM

KÉT ÚJ REGÉNY

SZABÓ MAGDA: MÓZES EGY, HUSZONKETTŐ

A sikert és a művészi eredményt sokan olyan ajándékoknak tudják, mikből elég elnyerni az egyiket; ritka kegyelem az, ha valaki mindkettőt magának tudhatja. Szabó Magdának ez utóbbi sikerült, ha nem is minden írásában, ha nem is mindig egyforma színvonalon. Voltak könyvei — a *Freskó*-ra és *Az őz*-re gondolunk — melyek egyszerre szereztek meg a közönség és a legszigorúbb szakmai kritika elismerését; elegánsak voltak, jól olvashatók, meg lehetett őket tárgyalni a Gerbaud asztalainál; s ugyanakkor mély örvények nyíltak meg bennük, a máskor törékenynek ismert íróról oly dacos igazságkereséssel szállt alá a lélek mélyén tárulkozó poklok bugyraiba, amely bármelyik gáncs nélküli férfirónak becsületére vált volna. Az utóbbi években sajnos ritkábban lehetünk tanúi e konokságnak, művészi kegyetlenségnek, a nyíltszíni élvezetelenség korábban tapasztalt bizarr, mégis sodró erejű erőfeszítéseinek. Ezért örülünk az új regénynek: mintha a régi örvényekbe pillantanánk, mintha ismét rátalálnánk az ítélkezésnek arra a merész és fájdalmas kegyetlenségére, amely a *Freskó* olvasván magával ragadott.

Pedig a *Mózes egy, huszonkettő* sem mond le a sikerről, építkezése a regénysikeré: szabályos nemzedékregénynek is lehet olvasni, aki szereti, akár a heppi-

end édességét is megérezheti a befejezés valójában fanyar soraiban. Már a különös cím is a sikerkönyvek extravagáns megoldásai közül való: Mózes első könyvének huszonkettődik fejezetére utal: Ábrahám és Izsák történetére. A bibliai parabolát idézi a könyv mottója is. A mottó, s főként a bibliai történetet átfogalmazó záradék nemzedékek konfliktusára utal, Szabó Magda hősei valóban generációk szerint rendeződnek egymás mellé, sőt egymás ellen. A nagymama és az öreg Bartos — hiába választják el őket a társadalmi kötöttségek, a világnézet, sőt a múlt emlékei — valójában csak egymást becsülhetik. Gál András, a felesége, Bartos Péter, Bartosné és Huszár Pálné között is hiába húzódnak a neveltetés, a társadalmi helyzet, a meggyőződés árcai. Lehetnek ellenségek, de mindannyian „fel nőttek” és szülők, közös mulasztásokban és bűnökben osztoznak; s gyerekeik miért is vennék figyelembe a családjaikat elválasztó árkokat? Ők már egy friss nemzedék tagjai, megvetik apáik büszkeségét, félelmeit és megalkuvásait. Külön világra vágynak, saját hitre, más eszményekre: Izsák — miként a parabolának szánt záradék megfogalmazza — megtagadja Ábrahám istenét, s elindul, hogy megkeresse a sajátját, aki már neki magának ír új törtévényeket.